

BIZKAIKO MARIJESIAK

ELKARRIZKETA

Itziar Navarro Ibañez

etnomusikologoa

Elkarrizketa Zubixaren eskutik

Elkarrizketa honetan, Itziar Navarro etnomusikologoa Bizkaiko abendu-erronden eta marijesien inguruan egindako doktorego-ikerketaren nondik norakoak azaltzen ditu. Ikuspegi etnomusikologikotik, tradizio honen alderdi musikal eta sozialak aztertzen ditu, baita azken urteetako aldaketak ere. Bere hitzen bidez, abendu-erronden garrantzia eta komunitatearekin duten lotura ulertzeko gakoak eskaintzen dira.

Zerk bultzatu zintuen marijesiak edo Bizkaiko abendu-errondak zure doktorego-tesiaren gai gisa aukeratzera? Zeuk inoiz parte hartu al duzu?

2017tik Soinuenean lan egiten dut (www.soinuenea.eus), Oiartzunen. Herri-musikarekin lotutako museoa eta artxiboa ditugu, eta ni fonotekan aritzen naiz lanean, besteak beste. 2019an ikus-entzunezkoak katalogatzen ari nintzela, Gernikako marijesien grabazio batzuekin topo egin nuen. Jakinmina piztu zitzaidan, eta urte hartan bertan lagun batzuekin erronda batera joan ginen. 2020a urte arraroa izan zen, eta 2021an ofizialki doktoretza-ikerketa hastea erabaki nuen. Ordutik urtero errondetan ibili naiz, Bizkaiko herri desberdinetan.

Tradizio hau ezagutzen ez duen norbaitentzat, nola azalduko zenuke zer diren marijesiak eta zergatik diren gaur egun ere garrantzitsuak?

Abendu-errondak edo marijesiak gabonak iragartzeko egiten diren kantu-errondak dira. Doinu eta kopladi bereziak dituzte, eta Bizkaiko 3 eskualdetan oso errotuak daude. Nik 8 herri edo auzotan egin ditut filmazioak eta elkarrizketak: Lekeition, Ean, Ibarrangelun, Gernikan, Ariatzan, Ibarrurin, Oromiñon eta Iurretan. Hala ere, beste hainbat herritan ere errondak egiten dira, edo koplak ezagutu dituzte.

Kantu-erronda hauek duten garrantzia ez dut nik determinatzen, partehartzaileek baizik. Nik ikerlari bezala esan dezaket, horrelako musika-ekintza partehartzaileek herritarrak hunkitzeko eta elkarrengana biltzeko indarra dutela, eta hori dela haien indargune nagusia. Kopletako batzuk XVII. mendetik dokumentatuta daudela, tokikoak direla, belaunaldiz belaunaldi transmititu direla... Ez dira huskeriak, noski; baina garrantzitsuena kantuaren bidez sortzen den emozioa eta pertsonen arteko harremana da. Ez pentsa XXI. mendean ahoz transmititzen diren erronda-kantuak eta ekintza komunitario musikalak hainbeste direnik.

Zure ikerketan diskurtsoez eta praktikez hitz egiten duzu. Zer esaten digute abendu-errondek gure gizarteari buruz?

Etnomusikologian (edo antropologia musikalean, nahi bada) pertsonak daude ikerketaren erdigunean. Zer egiten dute? Eta zer diote egiten duten horri buruz? Tesian saiatu naiz praktikak deskribatzen (behaketatik eta analititik abiatuta) eta protagonisten diskurtsoak interpretatzen (hau da, zergatik diote protagonistek dioten hori? Zerk mugitzen ditu? Zeintzuk dira ekintza musikala ahalbidetzen duten motibazio extramusikalak?)

Tesian bertan arlo desberdinak aipatzen ditut: emakumeen partehartzea, ibilbideetan aldaketak, koplak moldaketak... Praktikak aldatu egin dira gai horiei eta beste batzuei dagokionean, eta partehartzaileek horiei buruz esaten dituztenak biltzea ezinbestekoa iruditu zait.

Ikerketa historikoaren atala batez ere XX. mendera mugatu dut, alderdi historikoa ez baitzen nire lanaren helburu nagusia (nik abendu-erronden orainaldia ikertu nahi nuen). Hala ere, herri desberdinetako kopladietan XX. mendean euskal gizartea zeharkatu duten prozesu asko antzeman daitezke. Hitzetan, adibidez, garbizaletasun linguistikoa, euskara batuaren aldeko moldaketak edota kasu batzuetan baita aldarri politikoak ere. Musikan, eredu akademiko-koralaren eraginak, esaterako. Oro har, folklorismo deritzon ideologiatik egindako corpusen finkatzeak eta zuzenketak ere.

Orokorrean, errondetan parte hartzen duten pertsonak komunitatea eta tokiko kultura garrantzitsutzat dituzte. Konpromiso maila nabarmen bat dute, auzokide eta herrikideekin uneak konpartitu nahi dituzte, bertako ohitura bati segida eman nahi diote. Hori da haien buruaz eta haien komunitateaz eman nahi duten irudia, eta ekintzaren bidez erakusten dute.

Lekeitioko kantariak. 2022. (Arg. Zazpi T'erdi)

“Orokorrean, errondetan parte hartzen duten pertsonak komunitatea eta tokiko kultura garrantzitsutzat dituzte”

Eako abendu neska-mutilak. 2021. (Arg. Zazpi T'erd))

Zein antzekotasun aurkitu dituzu Bizkaiko herri edo talde desberdinen artean?

Errondek elkarren artean ezaugarri komun batzuk dituzte. Hasteko, corpus poetiko-musikala deitu dudana: hitzak eta doinuak. Funtsean koplak berdinak edo oso antzekoak dira metrikari eta edukian. Gabonetako misterioa kontatzen da batez ere. Aldatzen dena koplari kopurua, ordena, hitzen bat izaten da. Musikari dagokionez, hiru talde melodiko handitan sailka ditzakegu bildutako doinu guztiak. Ahozketasunean sortutako aldaerak aztertzeke bilduma polita da marijesiena. Bigarren puntu komuna, kantuen formari dagokiona da; egitura galdera-erantzunezkoa da (erresponsoziala). Koplak eta errepikak dute herri guztietan. Hala ere, interpretazioa ez da beti erresponsoziala. Talde batzuetan bakarlarik bat edo batzuk hasten dira kantuan, eta talde ugariago batek erantzuten die; beste batzuetan, koplak eta estribilloak egon arren, denek elkarrekin kantatzen dute, hasi eta buka.

Parte-hartzea librea da, eta esanenez praktika hauek inklusiboak direla, "zenbat eta gehiago izan, orduan eta hobeto" logikari jarraitzen diotelako. Galdera-erantzun formak eta errepikak parte-hartze hori errazten dute, noski.

Beste ezaugarri komun bat kantuen ahozko transmisioa da. Kantuek ahozketasun marka ugari dituzte (tesian xehe aztertzen ditudanak), eta oraindik ere nagusiki ahoz transmititzen dira. Herri batzuetan entseguren bat egiten da, baina orokorrean kantariak urtez urte kantuek barneratzen dituzte. Idatzizko euskarriak ere erabiltzen dira (liburutxoak, fotokopiak, mugikorak), baina normalena da parte-hartzaileek, errepikatzearen poderioz, testuak buruz ikastea. Era berean, kantu guztiak gehienbat kanpoan interpretatzen dira, eta elizaren esku-hartze zuzenik gabe. Beraz, esan dezakegu gaur egun behintzat kantu estraliturjikoak direla.

Talde gehienek eskea egiten dute (lehen elikagaiak biltzen ziren, orain nagusiki dirua), eta eskea egiten ez dutenen kasuan, historikoki dokumentatua dago iraganean egin izan dela. Bildutakoa taldearen jarduerarako edo gizarte-proiekturen baterako erabiltzen da. Kantu-eskeak oso hedatuta daude Euskal Herrian, batez ere neguko zikloan. Kasu honetan, abendu-erronkak besteetatik bereizten dira corpus propioa eta berezitua dutelako.

Eta zein desberdintasun?

Desberdintasunak ez dira gutxi. 9 eguneko errondak ditugu, bederatzirenenak (nik aztertu ditudanak, Ea eta Gernika), eta baita egun bakarrekoak ere (nik aztertutako gainerakoak, adibidez). Iraupena eta ordutegia alda daitezke tokian toki; ilunabarrean, goizaldean edo egun osoan ateratzen dira. Doinu bat edo hiru doinu erabiltzen dituzte. Herri batzuetan hainbat ahotsetara kantatzen da, polibokalitatea osatuz, baina ez beti. Askok a capella kantatzen dute, batzuek makilen edo kanpaitxo baten laguntzaz, baina beste batzuk musika-tresnak ere baliatzen dituzte. Kantariak ez dira talde guztietan berdin kokatzen espazioan. Keinu erritualak ere ez dira guztientzat berdinak.

Aniztasun soziala ere nabarmena da. Kantarien profila aldatzen da herritik herrira: adina, generoa, ideologia. Parte-hartzaile kopurua eta hauen motibazioak ere desberdinak dira. Azkenik, herri batzuetan praktika honek garrantzia sinboliko handia du, baina beste herri batzuetan bigarren mailako ekintza da.

Hain zuzen aniztasun honek erakarrita hasi nintzen gai honetan murgiltzen.

Gipuzkoako zenbait tokitan ere praktikatzen al da edo praktikatzen al zen?

Goierrin topatu dut Hogeitalaugarrena izeneko gabonetako koplak-sorta bat, marijesietako koplekin kointzidentzia asko dituen; doinua desberdina da, ordea. Halere, ikerketaren eremua geografikoki mugatuenez, oraingoz ez dut honetan gehiegi sakondu. Denborarekin seguruenik helduko diot hari honi ere.

“Parte-hartzea librea da, eta esanenez praktika hauek inklusiboak direla, "zenbat eta gehiago izan, orduan eta hobeto" logikari jarraitzen diotelako.”

Ikuspegi analitikotik, zer esango zenuke abendu-erronden alderdi musikalaz?

Polifonia edo polibokalitatea ulertzeko modu desberdinekin egin dut topo. Gernikan, ahots desberdinak kantatzea praktika definitzen duen zerbait da (beharrezkoa, egiturazkoa), eta beste herrietan polibokalitate hau bera hautazkoa da (gerta daiteke, edo ez).

Gernikan bi ahots daude (tenoreak eta bajuak esaten diete batzuek). Bajuaren ahotsa kantatzen dutenak normalean “bajuak” bezala identifikatzen dira; elkarrekin joan ohi dira taldearen erditik aurrera, gerriko moduko bat osatuz. Dena den, Gernikan badaude pertsona batzuk bai ahots printzipalean bai baxuan ongi moldatzen direnak; baxuak falta direla iruditzen zaienean, ahots honetara pasatzen dira, normalean tenoreena kantatu ohi duten arren. Antolatzaileak saiatzen dira partehartzaileek ahotsen linea modu zehatz batean egin dezaten, “egoki” interpreta ditzaten. Ahots extraofizialak deitu diedan eta harmonikoki okerrak ez diren bestelako ingerada melodikoen kontrako jarrera zuzentzaileak dituzte, entsaioetan eta errondetan, baina hizketaldi informaletan ere.

Gainerako herrietan (kasu gehienetan), kontrara, ikusi dudanez, bigarren ahotsak aukerazkoak dira. Ez dira nahitaezkoak. Nahiko espontaneoak dira, ez daude bereziki finkatuta, eta erosotasunagatik edo norbere borondatez egiten dira. Adibidez, emakumezkoek tesitura kontuengatik egiten dituzte batzuetan, erosoago kantatzeko.

Kanpotik entzunda, polibokalitatea antzekoa da herri batean eta bestean. Baina elkarrizketen bidez, itxuran berdintsua den hori barrutik desberdin bizi dela ondorioztatu dut, hau da, ahotsen ulerkera desberdina dela (egiturazkoa VS hautazkoa). Ideia honetan sakonduta, tradizioa (edo ohiturazko ahozko praktika musikal komunitarioak) ulertzeko modu desberdinak topatu ditut: bata zurrunagoa, formalizatuagoa, instituzionalizatuagoa, akademikoagoa; bestea malguagoa, funtzionalagoa, moldagarriagoa.

Gernikako marijesiak. (Arg. Gernikako Marijesiak)

Kantaerari dagokionean, herritarrei esker eskuratu ahal izan ditudan ikus-entzunezkoetan kantaera tinbratu, indartsu, apaindu eta aberatsak entzun ditut (Lekeition, Ariatzan, Gernikan...). Gaur egungo kantaerak apalagoak, lauagoak eta kasu batzuetan koralagoak dira. Kantuaren teknika eta estetika aldatu egin dira, alegia.

Denboran zehar, zer aldaketa garrantzitsu ikusi dituzu erronda hauetan?

Bilakaera historikoari erreparatuta, parte hartzaileen profila aldatu egin da. Adina, esaterako. Erronda batzuetan (Oromiño, Ea, Ibarrangelu...), haur txikiak eta ume gaztetxoak ikusi ditzakegu. Infantilizazio bat antzeman daiteke, aski berria, eta beste herri-ohitura batzuetan ere ematen dena.

Alderantziz, beste talde batzuetan (Gernikan, Ibarrurin, Lekeition...), jubilatuen presentzia nabarmena da azken urteetan, eta zalantzarik gabe, sektore hau taldeari eusteko pieza garrantzitsua bilakatu da.

Bestalde, taldeetako partaide kopurua ere kasu batzuetan asko handitu da. Gernikako errondetan asteburuetan hipertrofia moduko bat gertatu izan da: jende asko (eta ez guztiak kantari); kale kantoietan bakarlariaren erreferentzia galdu eta taldearen atzealdean doazenek atzerapen (“erretardo”) moduko batekin kantatzea... Honek bizipen musikala kaskartzen du, eta deserosotasuna eragiten die ohiko parte hartzaileei.

Iraganean talde txikiak ateratzen omen ziren, nagusiki (orduan eta gutxiago izan, saria banatzean bakoitzari gehiago tokatzen zitziailako). Errondan ateratzeko motibazioa ere aldatu da, beraz: orain helburu komunitarioago batengatik biltzen da jendea, ez hainbeste helburu ekonomiko pertsonal batekin.

Nola eragiten dio euskal gizartearen sekularizazioak abendu-errondei?

Koplen gaiak gabonekin lotura ukaezina du (abendu santua, Jesusen jaiotza, astoa eta idia, errege magoak...). Elkarrizketatu gehienek, hala ere, kopla horiek eta gabonak eurak birsignifikatu dituzte, hau da, esanahi berriak eman dizkiete: haientzat, eguberriak ez dira elizaren festak, festa herrikoiak baizik. Etxekoekin eta lagunekin elkartzeko, otorduak egiteko eta kantatzeko egunak, aisialdiaz gozatzeko egunak, opariren bat egitekoak (edo ez)...

Iurretako abendua. 2018. (Arg. Iurretako taldea)

Kantu-errondak eta puska-biltzeak, formatu bezala, ez dira kristauak. Noski: kristautasuna mendeetan zehar Euskal Herrian ezarri eta gerora errotu izanak erreperitorio bat sortu du, herriak bere egin duena, eta hori kantu-errondetan erabiltzen da. Esan nahi dudana da, ohitura sinkretikoak direla hauek, elementu ezberdinak nahasten dituztenak.

Horrela, kristautasunarekin lotutako zerbait baino, abendua tokiko ekintza komunitario bat, euskal ohitura bat dela erantzun izan didate. Antolaketa ere halakoa da, herrikoa, elizatik kanporakoa. Talde batzuetan pertsona sinestunak egon badaude (adin batetik gorakoak, batez ere), baina ezin daiteke esan gehiengoaren motibazioa hortik doanik. Gainera, orokorrean, ideologia ezberdinetako jendea dabil abendu-errondetan, taldearen idiosinkrasia desberdina da kasuan kasu. Euskal kulturarekiko eta ohitura honekiko gertutasuna denek dute. Hori da batzen dituen.

Herri txiki batzuetan (Ibarrangelun, Ibarrurin, Iurretan), Frankismopean, apaiz abertzaleak (Domingo Zuluaga, Txomin Artetxe eta Juanito Gallastegi, besteak beste) beren ikasleekin abendu-errondak bultzatzen ibili ziren. Transmisio-bide hau ez da herri guztietan gertatu, baina azpimarragarria iruditzen zait, hala ere. Apaiz horiek euskara eta euskal dantzak irakasten zituzten bezala, abendua ere irakatsi zieten gaztetxoei. Batzuk lan horiengatik errepresaliatuak ere izan ziren. Hain zuzen, diktaduran paradoxa hori eman zen: eliza (instituzio bezala) errejimenaren sostengatzailea izan zen, baina era berean (maila lokalean) haren kontrako erresistentzia antolatzeke espazioak eskaini zituen. Elizaz modu maximalistan hitz egitea ñabardurak galtzea da.

Italiako etnomusikologoengandik ikasi dut, komeni dela bereiztea elizaren liturgia (ofiziala), eta herri-praktikak eta sinesmenak. Etnomusikologo italiar entzutetsu gehienak komunistak edo sozialistak izan dira, eta gehienek herri-praktika erlijiosoak biltzen jardun zuten, hor bizitasun handia topatu zutelako: domestikatu gabeko kantaerak, aurretik zetozen sinesmen zaharragoen eta praktiken itxuraldatzeak, klase-azpiratuen eragiletza aktiboa, komunitatea saretzeko ekintzak, eliza ofizialetik kanporako kontra-botere bat...

Sardinian egin nuen ikerketa-egonaldian, hango irakasle batek esan zidan tokiko herri-erreperitorioa baztertzen zenean, askotan ordezkioak doinu anglosaxoiak (edo estilo musikal anglosaxoiekoak) izaten zirela. Neurri batean egia da hemen ere (Din dan don = Jingle bells, adibidez). Eta kontuz, ni ez nago inolaz ere kanpoko eraginen kontra! Baina zer pentsatua eman zidan.

Guk nahi ala nahi ez, iragan bat dugu. Iragan horren emaitza da herritarrek gozatu eta transmititu duten herri-erreperitorioaren zati esanguratsu batek zuzenean edo zeharka mitologia kristauarekin lotura izatea. Badira plazetan eta elizetan (edo ermiten inguruan) errepresentatzen diren herri-dantzak (Corpusekoak, adibidez), edota santuen izena duten egunetan ospatzen diren hainbeste erritu. Aztarna hori guztiz ezabatzea oso zaila, ia ezinezkoa; lortuta ere, izugarriko hutsunea utziko genuke. Hutsune hori modu efektibo batean betetzeko gai gara? Adierazpen kultural bat edo erritu kolektibo bat bertan beheara uzten dugunean, zer sortzen dugu alternatiba modura?

1970ko hamarkadatik aurrera, euskal gizartea sekularizatzen hasi zen, eta ordutik hona toki batzuetan gai erlijiosoak duten hitzak kantatzea problematiko bihurtu da. Azken urteetan eztabaidak ugaritu egin dira. Lekeitioko ikastolan, hamarkadetan bertako marijesiak kantatu dituzte (ahoz transmititu diren koplak). Duela urte gutxi aldaketa eman da, eta koplak berriak idatzi dituzte (Oles Aroa, Olentzeroa eta negua aipatzen dituzte), doinua mantenduta (herri-kantaera ez hainbeste). Ibarrangelun ere, duela hamarkada batzuk, marijesiak kantatzeari utzi eta eguberrietako kantu laikoen alde egin zuten, baina 2009 urte inguruan atzera egin eta bertako marijesiak berri kantatzen hasi ziren, gaur arte. Ikerketan zehar interesgarria iruditu zait denetarik jarrekerak topatzea. Ulertzen dut pertsona batzuk deserroso daudela, praktika batzuetan parte hartzeko koherentzia ideologiko osoa beharrezko dutelako. Abenduaren kasuan ikusi dudanez, sarritan gehiengoak ez du hain jarrera kategorikorik izaten. Gaur gaurkoz, talde gehienetan ez dago ezinegon handirik letrak direla-eta, iraganean eman diren birsignifikazio horiei esker. Kantariak ez dira dotrina bat zabaltzen ari, inondik ere: beren aurrekoengandik jaso dituzten gabon garaiko koplak kantatzen ari dira.

Marijesiei edo abenduari buruzko publikazioak.

Ikerlari bezala eta abendu-errondei dagokionean, aztertutako herrietako dinamikak deskribatu eta interpretatzera mugatu naiz. Ez dut eztabaidetan parte hartu, ez ditut hauspotu nahi izan... Ikerlariak ez gara aktibistak, eta ez gaude aktiboki eragiteko edo epaitzeko, ulertzeko baizik. Batzuen eta besteen motibazioak entzuten eta jasotzen saiatu naiz.

Dena den, nire ustez, Gabonetako misterioa (edo kontakizun kristau hori) kondaira edo mitologia bat gehiago izan daiteke; nahi dugun bezala moldatu eta berrinterpretatu dezakegu. Niretzat elizak mendeetan izan duen rol zapaltzailea aitortzea ez dago gabonak ospatzearekin kontraesanean; bi gauza bereizi dira. Nik ez dut hainbestearinoko barne-gatazkarik sentitzen, edo ez dit eragiten behintzat, merkatuaren legeek agintzen duten gizarte batean, errealitate diglosiko betean, heteropatriarkatuan bizita sentitzen ditudan beste kontraesan guztiak baino ezinegon handiagorik.

Koherentzia totala bilatu baino, beste helburu batzuk lehenesten ditut: belaunaldien arteko lotura, adibidez. Gertatu izan zait ludoteka bateko hurrekin eguberrietako erreperitorio laikoa bakarrik landu, eta herriko zahar etxe batera joatean, adineko jendeak eta hurrek kantuak elkarrekin ezin kantatu ahal izatea. Tristeza iruditu zitzaidan, eta zer pentsatua eman zidan.

Azken finean, herritarrek dugu hitza, eta tokian toki erabakiko dugu lehentasuna zeri eman. Erreperitorioan haustura bat ematen bada, ekintzak berekin dakarren hori behintzat ez dadila bertan behera geratu (partaideen arteko harremanak, kantatzea bera, belaunaldiartekotasuna). Eta batez ere, bertatik, eta ahozkotasanaren kodigo batzuk ezagututa eta baliatuta sor ditzagula ohitura zaharrentzako jantzi berriak. Nik horren alde egingo nuke, gutxienez.

Aipatu izan duzu emakumeen parte-hartzea errondetan. Zer eragin izan du aldaketa honek tradizioan?

Dokumentazio idatziaren eta ahozko testigantzen arabera, herri gehienetan XX. mende hasieran errondak gizonezkoenak ziren, Lekeition izan ezik. Herri honetan, alderantziz, emakumezko eskelariak aipatu zituen Resurreccion Maria Azkuek, XIX. mende bukaerako prentsako kronikatxo batean, eta hamarkada pare bat beranduago argitaratu zuen bere kantutegian.

Generoari dagokionean, talde guztiak mixtoak dira gaur egun. Herri gehienetan gatazka nabarmenik gabe eman da aldaketa.

Lekeitioko kasuan, 1986etik aurrera erronda berreskuratu zuten batzokiko emakumeek, eta duela urte batzuk gizonezkoak gonbidatu zituzten errondara, taldea indartzeko. Ean umeen erronda egiten da, eta duela 40 bat urte, urte hartan mutiko gutxi zeudela-eta, neskak ere gonbidatu zituzten. Orduetik abendu-mutilak baino, abendu neska-mutilak dira. Antolatzaileak bi emakume ziren, eta nik uste horrek ere aldaketaren alde jokatu zuela. Uste dut ez dudala aipatu, eta bereziki sinbolikoa da despopulatzea jasaten ari den herri txiki batean umeen bederatziurren bat egitea, urtero-urtero.

Gernikan, 1970eko hamarkadatik aurrera hasi ziren emakumeak poliki-poliki taldean sartzen. Hasieran gutxi ziren, baina 90eko hamarkadatik aurrera gero eta gehiago izan ziren. Haiek diotenez, ez zieten etortzea debekatu, baina ez zituzten gonbidatu ere. Gaur egun, taldearen erdia baino gehiago dira.

Gernikan errondara joan nintzen lehen aldietan konturatu nintzen emakumeek oso erregistro baxuan kantatzen dutela, gizonen modura. Gainera, elkarrizketatuek esaten zidaten etxetik entzutean ez zela sumatzen emakumeak abesten ari zirenik. Horrek esan nahi du emakumeak integratu egin zirela, baina kantuak ez zirela nabarmen aldatu. Soinu grabe horretara ohituta zegoen jendea, eta hori zen kanona, edo estetika hegemonikoa. Baina hau 2018an aldatzen hasi zen. Ane Miren Arejita izeneko neska gazte batek bakarlari gisa lehen frogara egin zuen, bakarlari beterrano batek gonbidatuta. Ane Miren sopranoa da, eta bere lehen saiakeretan erregistro grabe horri eutsi zion.

Ane Miren Arejita Labakoan, bakarlari lanetan. 2018 (Arg. Gernikako Marijesiak)

Hurrengo urteetan, baina, beretzat erosoagoa zen erregistroan kantatzen hasi zen, gizonezko bakarlarien nota hartuta, baina zortzidun bat gorago. Emaizta izan zen koroak ez zuela erantzuten jakin; taldearen erantzuna ez zen irmoa izan, nota ohikoa izan arren, tesiturak nahastu zituelako. Pixkanaka taldea ohitzen doa emakume ahots altu bati erantzutera. Batzuek uste dute denborarekin soinu trinkoa lortuko dela, eta bitartean, taldean "soinu-kalitate apur bat galtzeko" prest daude, berdintasunaren alde. Hala ere, kritikak ere entzuten dira. Halako tentsioak herri askotan gertatzen dira, emakumeen parte hartzea jokoan dagoenean. Egia esan, bakarlariaren tonuak badu garrantzia, gizon edo emakume izan; goizaldean tonuari eusteko moduan abestu behar du solistak, eta taldeak ere eroso egon behar du erantzun guztiak emateko. Ez da erronka makala. Soinu-tresnaz lagundutako errondetan, tonuari ongi eusten diote. Baina a capella kantatzen dutenen artean, gora-beherak izaten dira, bereziki Gernikan.

Nolakoa izan da “bizirik dagoen” tradizio bat ikertzea, zeinetan zeuk ere behatzaile hurbil gisa parte hartu ahal izan duzun?

Hasieran beldurrez eta errespetu handiz hasi nintzen. Gogoratzen dut tesi-zuzendariari esaten niola: “nik ez dut ohitura hauetan inola ere eragin nahi! Nahiko nuke gauzak egin ditzaten, ni eta kamerak han ez bageunde bezala”. Eta berak, esperientziaduna denez, esaten zidan: “hori ezinezkoa da”. Horregatik, tesian atal bat eskaini diot nire presentziaren eraginari. Atentzioak eta fokoak beti dituzte eraginak. Behintzat, saiatu naiz ikerketan zehar nire burua “aditu” gisa inoiz ez aurkezten, eta berdinetik berdineraren bitartez.

Tesia amaitu ondoren, zer alderdi geratzen direla uste duzu oraindik ikertzeko marjiesien edo abendu-erronden inguruan?

Beste herrietan bilketak egitea, hitzen azterketan sakontzea (hizkuntzalaritza aldetik, konparatibak eginez), nazioarten egiten diren antzeko praktikak hobeto ezagutzea eta paralelismoak bilatzea... Bide asko okurritzen zaizkit!

Zure landa-lanean zehar, izan al zen ikertzaile gisa edo pertsona gisa bereziki markatu zintuen une edo esperientziarik?

Oro har, abendua hurbildu ahala emozio berezi bat sentitu izan dut, tesia egin bitartean agian intentsoago, baina azken gabonetan (tesia bukatuta) ere antzeko... Nik uste honezkero ziklikoa izango dela, bizi naizen artean... Abendu-garaia berezia izango da.

Momentu asko ditut gogoan... Oso zaila zait bat aukeratzea. Elkarrizketa asko. Detaileak. Errondetako momentu ederrak. Oraintxe Eako antolatzaileak, Maite Landa eta Mari Loli Gorroño etorri zaizkit burura. Mari Loli iaz zendu zen, ustekabea. Gogoratzen dut 2022an Ean bederatziruena ikustera joan nintzen batean (iluntzeko 20:00etan), izugarritzko hotza egiten zuela, eta ohiko moduan ni ondoren Gernikara nindoala (4:00etako errondara). Mari Lolik ikusi zuen eskularrurik ez nuela, eta bere parearen eman zidan. Keinu horiek bihotzean ditut.

Gainera, Ean beti bokadillo bat eskatzen zidaten Txanguru tabernan (normalean, pernile), Gernikara iristerakoan ohera sartu aurretik jan nezan. Ez didate behin ere kafe bat ordaintzen utzi... Baina hau orokorra izan da, herri guztietan. Gaur bereziki oroitu naiz Mari Lolitaz, pasa diren gabonetan errondetan falta zelako. Heriotzak enkajatzeko zailak dira. Falta direnak beti presente daude. Tesia egiten ari nintzela, guri osaba bat ere hil zitzaigun, oso bat-batean. Gogoratzen dut elkarrizketa batzuk bertan behera utzi behar izan nituela. Orduan herrietatik jaso nituen mezuek ere asko hunkitu ninduten.

Kontrapuntu alai bat ematearren, Gernikako marjiesien ondorengo afarira joan naizeneko parrandak ere asko gozatu ditut. Orokorrean errondetan umore ona izaten du jendeak, bestela ez dago hotzak eta nekeak jasaterik!

Zer ekarpen egin diezaieke zure ikerketak tradizio hau bizirik mantentzen duten komunitateei?

Bilketa eta azterketa konparatiboa eskuragarri dute, eta baita ikus-entzunezkoak ere (<http://hdl.handle.net/10803/693455>). Bere xumean, begirada kritiko bat edo hausnarketa bat ere eskaintzen du tesiak hainbat alorren inguruan. Ekarpina mugatu dezakeena da, beharbada, oraingoz formatu akademikoan dagoela: hizkera dentsua (eta gainera, gazteleraz eta ingelesez). Horregatik garrantzitsua iruditu zitzaidan ikerketa herritarrei hurbiltzeko joan den abenduan herrietan aurkezpenak egitea. Lekeition, Gernikan, Ean, lurretan eta Ibarrurin tesiaren ondorioak aurkezten izan nintzen, eta harrera oso positiboa izan zen.

Amaitzeko, zer esango zenioke lehen aldiz abendua kantatzera batu ala ez zalantzan dagoen gazte bati?

Hasteko, gorputzetik bizi beharreko kontua dela: joan, eta kantatu (estribilloetan beti gauza bera errepikatzen da). Gomendatuko nioke, baita ere, letren paperari itsatsita ez egoteko: entzun koplak, adi, eta utzi memoriari bere lana egiten. Bigarren aldiz errepikatzen direnean ezagunagoak egingo zaizkizu, eta konturatzeko errima etorriko zaizu. Doinuak ez dira batere zailak.

Aprobetxatu erronda herriari erreparatzeko, ohartu kantarako zein espazio diren egokiak eta zeintzuk eskasagoak, soinuak nola erantzuten duen toki bakoitzean, inguruan nor duzun, haien ahotsak nolakoak diren... Baserritik baserrirako erronda bat bada, aprobetxatu tarteko momentuak jendearekin nahi duzunaz hitz egiteko (galdetu beldurrik gabe!).

Logistikari dagokionez: lagunekin joatea ondo dago, baina bakarrik bazoaz ere, taldeetan beti oso harrera goxoa egingo dizute, hori ziur.

Erronda pasatakoan halako asetasun bat, betetasun bat sentitzen da. Marketin esaldi bat dirudi, baina benetan: probatu beharra dago zer den jakiteko!

1699. Lezamiz. Koplak. (Arg. Gernikako marjiesiak)

